

Industribyrån 1920 - 1973

Översikt

Kommerskollegiets industribyrå inrättades vid kollegiets omorganisation år 1920 genom att byrån för bergshantering och andra industriella näringar delades i två byråer: industribyrån och bergsbyrån (instruktion i SFS 1919:891). Diarieföringen blev i stor utsträckning decentraliserad. På kollegiets gemensamma registratorskontor diariefördes industribyråns ärenden med undantag för tekniska konsulentens ärenden samt ärenden angående hantverkslån, ackords och förlagslån, gasgeneratorlån, regummeringslån samt P-boggilån.

Industribyråns ärenden diariefördes först hos registratorn centralt och därefter på byråns roteldiarum.

Den omorganisation som trädde i kraft 1 januari 1944 innebar att diarieföringen för kollegiet helt decentraliserad och överfördes på byråerna. Industribyrån upphörde 30 juni 1973 i och med inrättandet av Statens Industriverk.

Under industribyrån lydde tekniska konsulenten som handlade ärenden rörande hantverk och mindre industri samt ärenden rörande stipendier och lärlingsutbildning. Tekniska konsulenten hade egen diarieföring och ärendena har arkivlagts i tekniska konsulentens arkiv för åren 1920 – 1943. Tekniska konsulentens diaries har mellan åren 1920 – 30 juni 1936 diariefört ansökningar och ärenden rörande hantverkslån. Låneakterna har arkivlagts i tekniska konsulentens arkiv, från och med 1 juli 1936 har dessa ärenden diarieförts i egna lånediarier och arkivlagts i industribyråns lånehandlingar.

Principen för förteckningsarbetet av Kommerskollegiets arkiv har varit kollegiets diaries, d.v.s. handlingar har arkivlagts i enlighet med var de har diarieförts enligt dossierplanen. Detta innebär att industribyråns handlingar huvudsakligen har arkivlagts i Kommerskollegiets huvudarkiv åren 1920 – 1943 och för åren 1944 – 1973 i industribyråns huvudarkiv. För åren 1933 – 1960 har låneakter bildat en egen arkivbildare, lånehandlingar, jämför med huvudarkivets låneakter, F I aa vol. 797 – 875.

Industribyrån har fört särskilda lånediarier fr.o.m. 1933. För att principen om arkivläggning i enlighet med diarieföringen ska råda har ärenden rörande Kommerskollegiets låneakter förts till en egen arkivbildare, lånehandlingar. I riksdagstrycket år 1939 angående Kommerskollegium benämns låneärenden inom industribyrån ha en egen avdelning. I budgeten påtalas att interurbana telefonsamtal ökat och därmed större ekonomiska kostnader, ”särskilt på industribyråns låneavdelning”¹ vilket antyder en självständig avdelning. Däremot benämns inte denna avdelning som en självständig sådan under 1942 års undersökning av kontorsorganisationen. I undersökningen står gällande diarieföringen att ”För handläggning av låneärenden”² vilket kan jämföras med formuleringen för tekniska

¹ Riksdagstrycket 1939, proposition nr. 1. Första samlingen, fjärde bandet. Stockholm: handelsdepartementet, sid. 12.

² Riksarkivet, Marieberg. Kommerskollegium huvudarkiv. F I aa: vol. 3. *P.M. angående den nuvarande diarie- och registerföringen inom Kommerskollegium*, sid. 32.

konsulenten som lyder ”För tekniske konsulentens ärenden [...]”³. Således tycks låneärendena varit en integrerad del av industribyråns arbete och bör inte betraktas som en självständig avdelning. Då lånehandlingarna fördes under åren 1933 – 1960, d.v.s. före och efter omorganiseringen år 1944 motiverar detta att lånehandlingar bör bilda en egen arkivbildare. Detta har gjorts för logikens skull och för att göra det enklare att hitta i arkivmaterialet.

Till lånehandlingar har förts protokoll, register och låneakter rörande ackords- och förlagslånefonden, statens hantverkslånefond, gasgeneratorlånefonden, P-boggilån samt regummeringslån.

Utredningar vid inrättandet av fonderna, ändringar av villkoren för lån, medelsredovisning av fonderna etc. har diarieförts i industribyråns roteldiarum och följaktligen arkivlagts i Kommerskollegiets huvudarkiv (t.o.m. 1943) samt i industribyråns huvudarkiv (fr.o.m. 1944).

Under industribyrån var även sprängämnesinspektionen verksam vars arkiv löper från år 1944 till och med år 1973, se huvudarkivet serie F 2. Industribyrån tog över verksamheten år 1956 och då även arkivet med handlingar från år 1944 och framåt. Innan dess var sprängämnesinspektionen verksam mellan åren 1921 – 1955 under bergsbyrån. Detta medför att handlingarna är diarieförda fram till 1955 i bergsbyrån medan handlingarna finns från år 1944 i industribyrån. Sprängämnesinspektionen hade till uppgift att bland annat ”följa utveckling och tillstånd såväl inom som utom riket beträffande de grenar av tekniken och näringslivet, vilka omfatta handhavandet av explosiva och eldfarliga ämnen.”⁴

Vidare hade Kommerskollegium ansvar och gav tillstånd för bl.a. importen av vitaminiserade livsmedel (SFS 1941:268). Dossiersserien har handlingar för åren 1944 – 1971 och ärendena rör primärt tillsatser och vitaminering. Handlingar som rör livsmedelsärenden är placerade i huvudarkivet serie F 3. Sedermera övergick verksamheten till Statens livsmedelsverk år 1972.

Industribyrån hade även ansvar över resestipendier för teoretiskt och praktiskt bildade tekniker (SFS 1944:621). Dossierserien har handlingar för åren 1944 – 1956. Handlingarna är placerade i huvudarkivet serie F 4, även andra yrkesgrupper kan förekomma. Jämför även med tekniska konsulenten.

Statens hantverkslånefond

Statens hantverkslånefond bildades 1 juli 1936 genom en sammanslagning av ”Fonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig mindre industri” samt ”lånefonden för ackords- och förlagslån” (SFS 1936:235). Jämför med tekniska konsulenten F 1 vol. 450 – 509 som avser hantverkslån för åren 1917 – 1936 beviljade ur ”Fonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig industri”.⁵ Se även Kommerskollegiets huvudarkiv FI aa vol. 853 – 854.

³ Riksarkivet, Marieberg. Kommerskollegium huvudarkiv. F I aa: vol. 3. *P.M. angående den nuvarande diarie- och registerföringen inom Kommerskollegium*, sid. 30.

⁴ Kommersiella meddelanden. Stockholm: Kommerskollegium, 1950, sid. 15.

⁵ För bakgrund till ”Fonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig industri” se *Riksdagstrycket* 1916, proposition nr. 234. Första samlingen, tionde bandet. Stockholm: Kommerskollegium.

Avsikten med fonden var att ge hantverkare och småindustriföretagare lån dels för anskaffande och installering av arbetsmaskiner, motorer eller andra dyrbarare arbetsredskap (maskinanskaffningslån), dels för uppförande eller ombyggnad av verkstadslokaler (verkstadslån) eller som rörelsekapital (förlagslån).

Fonden förvaltades av statskontoret men Kommerskollegiets administrerande låneverksamheten.

Fonden upphörde 1 juli 1960, d.v.s. ingen utlåning förekom efter detta datum. Återbetalning av lånen har dock skett och ärenden har diarieförts i industribyråns diarium. Låneakter benämnda som ”osäker fordran” förekommer och betalades av om möjligt eller avskrevs till och med år 1976 av arbetsdepartementet.

Ansökningar om lån samt ärenden rörande beviljade lån (exempelvis uppskov med amorteringar) har förts i egna diarium (lånehandlingar serie C 1). Ärenden rörande allmänna villkor för fonden såsom medelsredovisning etc. har diarieförts åren 1936 – 1943 i Kommerskollegiets huvudarkiv och under åren 1944 – 1960 i industribyråns huvudarkiv. Handlingarna till dessa har placerats i dossier märkta 15 D 1 och arkivlagts i Kommerskollegiets huvudarkiv serie F I aa vol. 853 – 854 för åren 1936 – 1943 och för åren 1944 – 1960 i industribyråns huvudarkiv serie F 1 vol. 77.

Ackords- och förlagslånefonden

Ackords- och förlagslånefonden inrättades 1933 för att stödja hantverket under depressionsåren. Allmänna villkor och bestämmelser fastställdes 9 juni 1933, SFS 1933:355 (ändringar SFS 1933:673 och 1934:184).

Villkoren för lån ur fonden var att den då rådande ekonomiska krisen skulle ha satt den sökande i ekonomiska svårigheter samt att dessa svårigheter skulle vara av sådan art att ett trängande behov av ekonomiskt bistånd förelåg.

Ackord är en överenskommelse mellan en gäldenär och hans borgenär enligt vilken borgenärerna godtar ett visst lägre belopp som fullbetalning för sina fordringar. Lånen var avsedda till betalning av gäld. Lånen fick en ringa efterfrågan och låneformen försvann i och med att ackords- och förlagslånefonden slogs samman med hantverkslånefonden år 1936.

Ansökningar om lån och ärenden rörande beviljade lån diariefördes i egna diarium (lånehandlingar serie C 4). Allmänna villkor och ärenden rörande lånefonden diariefördes fram t.o.m. år 1943 i Kommerskollegiets huvudarkiv och handlingarna är arkivlagda fram till dess i stora dossierserien F 1 aa vol. 872 under grupp 15 L.

Gasgeneratorlån

Den 16 oktober 1931 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillsätta en utredning som hade till uppgift att ge förslag angående åtgärder för att öka avsättningen av inhemska skogsprodukter, förbättra det ekonomiska utbytet av skogsbruket samt att få en intensivare skogsvård.⁶

Som ett av resultaten av denna utredning inrättades år 1932 en fond benämnd ”Lånefonden för inköp av gasgenerator för motordrift”. Fonden skulle ge lån för inköp

⁶ Se *Riksdagstrycket* 1932, jordbruksutskottets utlåtande nr. 54. Tionde samlingen. Stockholm: jordbruksutskottet.

av gasgeneratorer för motordrift med inhemskt bränsle, monterad á automobil, traktor eller annan mobil eller stationär motor.

Allmänna villkor och bestämmelser för lån ur fonden fastställdes genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 20 maj 1932 (SFS 1932:121 och 1932:122). Lån ur fonden beviljades upp till den verkliga anskaffningskostnaden för aggregatet, dock högst 1 000 kronor. Ur fonden beviljades 237 lån under åren 1932 – 1939.

År 1937 tillsattes en gasgeneratorkommitté vars delbetänkande kom 9 december 1937. Det resulterade i ändringar i lånevillkoren (SFS 1939:804 och 1940:865). Lån beviljades upp till 80 % av den sammanlagda verkliga anskaffningskostnaden, dock högst 2 000 kr. Första lånen ur den ändrande fonden beviljades 4 december 1939.

Någon utlåning ur fonden skedde inte efter år 1945. Återbetalning av lånen fortgick inpå 1970-talet.

Lånedossiererna (upplagda per lån) har utgallrats av Kommerskollegium 12 år efter det att lånet utbetalats fram t.o.m. år 1957, vilket innebär att endast lånedossier till lån som ej var slutbetalda år 1957 finns kvar. För de låneakter som blev slutbetalda efter år 1957 eller inte var slutbetalda, se lånehandlingar F 1 vol. 112 – 118.

Ansökningar om lån och ärenden rörande beviljade lån diariefördes fr.o.m. 1 juli 1933 i egna diarium (lånehandlingar serie C 2).

Allmänna villkor och ärenden rörande lånefonden diariefördes fram t.o.m. 1943 i Kommerskollegiets huvuddarium och handlingarna är arkivlagda i huvudarkivet i stora dossierserien F I aa vol. 515 – 519 under grupp 7 T. Fr.o.m. 1944 diariefördes de i industribyråsdiarium och är arkivlagda i dossierserien F 1 vol. 77 under grupp 15 F.

Gallringsbeslut genom Kungl. Maj:t 17 september 1943 medger utgallring 12 år efter slutbetalning.

Gasgeneratorlån för fartyg

Riksdagen beslöt år 1940 att inrätta en fond benämnd ”Statens lånefond för anskaffandet av gasgeneratorer för vissa fartyg” (SFS 1940:1018). Fonden inrättades för att bereda redare och ombordanställda på motordrivna mindre fartyg möjlighet till fortsatt utkomst i yrket samt för att minska brännoljebehovet för vissa större fartyg.

Kommerskollegium beslöt att ärenden angående beviljande och utbetalningar av lån ur fonden skulle handläggas på Sjöfartsbyrån i samråd med Fartygsinspektionsbyrån, samt att ärenden rörande utbetalade dylika lån skulle handläggas av industribyrån.

Ur fonden utbetalades sammanlagt 12 lån för 11 fartyg. Ingen utlåning skedde efter år 1946.

Ärenden rörande allmänna villkor och ärenden rörande fonden har förts till Kommerskollegiums huvudarkiv stora dossierserien F I aa vol. 515 – 519 under grupp 7 T.

P-Boggilån

Enligt Kungörelse den 21 april 1943 (SFS 1943:242) kunde ur lånefonden för inköp av gasgeneratorer för motordrift erhålla lån för ombyggnad av lastbilar för bruk av personbilsringar samt lån för anskaffandet av släpvagnar med sådana ringar (s.k. P-boggilån).

Ansökan om P-boggilån handlades i samma ordning som ansökningar om gasgeneratorlån.

Första lånet beviljades 2 juli 1943. Lånen fördes över till Kommerskollegiums huvudarkiv stora dossierserien F 1 aa vol. 515 – 519 grupp 7 T och fr.o.m. år 1944 till lånehandlingars dossierserie vol. 119 under grupp 15 G.

Lånen har diarieförts i egna diarium (lånehandlingar serie C 3).

Sammanlagt beviljades 253 lån under åren 1943 – 1945. Inga låneakter finns bevarade.

Regummeringslån⁷

Bakgrunden till fondens inrättande var de ekonomiska svårigheter som gummiverkstäderna fick i och med att ringskatten upphävdes år 1938, något som gjorde att regummeringsförfarandet inte var lönsamt längre. Avsikten med lånen var att ge lånestöd till skuldsatta regummeringsföretag. Fonden fastställdes genom riksdagens skrivelse den 6 juni 1939 nr. 359.⁸

De sammanlagt 60 lånen beviljades mellan 9 september 1939 och 20 juli 1940.

Låneansökningarna samt ärenden rörande handläggningen av lånen diariefördes i egna diarium (lånehandlingar serie C 5). Allmänna villkor för lånen samt ärenden rörande medelsredovisning diariefördes i Kommerskollegiets huvudarkiv i dess stora dossierserie F I aa vol. 875 under grupp 15 R.

Redogörelsen ovan ska ses som en introduktion till industribyrån och dess verksamhet. Således är inte hela verksamheten genomgången. För vidare fördjupning se litteraturförteckning.

Historik skriven av Kristina Sandahl under 1980-talet.

Omarbetad av Oscar Schad i november 2018, Stockholm.

---

⁷ Regummering, påläggning av nytt gummi på utsidan av använt däck.

Nationalencyklopedin, regummering. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/regummering> (hämtad 2018-11-09)

⁸ *Riksdagstrycket* 1939, riksdagens skrivelse, nr. 359. Fjortonde samlingen. Stockholm: riksdagen.

Källförteckning

Litteratur

Gerentz, Sven. *Kommerskollegium och näringslivet: 1651 – 1951*. Stockholm: Kommerskollegium, 1951. Sid. 362 – 363.

Hall, Bo G (red). *Det svenska urverket: Kommerskollegium 350 år*. Stockholm: Kommerskollegium, 2001.

Kohli-Bashi, Elinor. Sandberg, Lena (red). *Etthundra år med Sprängämnesinspektionen: 1895-1995*. Solna: Sprängämnesinspektionen, 1995

Kommersiella meddelanden. Stockholm: Kommerskollegium, 1950. Sid. 14 – 19.

Nationalencyklopedin <https://www.ne.se/> [hämtad 11 november 2018].

Riksdagstrycket 1916, proposition nr. 234. Första samlingen, tionde bandet. Stockholm: Kommerskollegium.

Riksdagstrycket 1932, jordbruksutskottets utlåtande nr. 54. Tionde samlingen. Stockholm: jordbruksutskottet.

Riksdagstrycket 1939, proposition nr. 1. Första samlingen, fjärde bandet. Stockholm: handelsdepartementet.

Riksdagstrycket 1939, riksdagens skrivelse, nr. 359. Fjortonde samlingen. Stockholm: riksdagen.

Otryckt källmaterial

Riksarkivet, Marieberg:

Kommerskollegium huvudarkiv. F I aa: vol. 3.